

www.e-rara.ch

Cornelii Taciti Libri Qui Supersunt

Tacitus, Cornelius

Lipsiae, MDCCCLVII

Zentralbibliothek Zürich

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-105588>

Annalium liber II.

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelnformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

10 profiteri, si gratiae aut meritis confiderent: speciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensus servitium.

C. CORNELII TACITI
 AB EXCESSU DIVI AUGUSTI
 A N N A L I U M
 LIBER II.

BREVIARIUM. Cap. 1. Initia belli Parthici. Phraates, Vononis pater. 2. Vonones popularibus invisus. 3. Ab Artabano pulsus, ad Armenios profugus. 4. In Armenia mutatio regum. 5. Germanicus invidia Tiberii revocatus Germanos confestim aggredi parat. 6. Classis eius. Rhenus. 7. Irruptio in Chattos. Ara Drusi restituta. 8. Fossa Drusiana. Amisia. In rebelles Angrivarios animadversum. 9. Arminii cum fratre colloquium. 10. Inde ira et iurgium. 11. Visturgim transeunt Romani. Batavorum discrimen. Chariovalda caesus. 12. Germanicus militum animos explorat. 13. Transfugis praemium pronuntiatum a Germanis, mox castris Romanis adsultatum. 14. Germanici somnium. 15. Eius et Arminii orationes ad suos. 16. Locus pugnae, campus Idisiaviso. Acierum instructio. 17. Faustum augurium. Fuga Germanorum et clades. 18. Tropaeum positum. 19. Quo dedecore accensa gens bellum resumit. 20. Acriter pugnatum. 21. Vincunt tandem Romani, quamquam ambiguo equitum proelio. 22. Monumentum et titulus rerum magnificus. 23. Milites classe revecti. 24. Ex tempestate calamitas et paene exitium. Recollecti naufragi. 25. Hac fortuna erectos denuo Germanos aggreditur Germanicus caeditque, simul aquilam Varianam recipit. 26. Tum rebus infectis avocatur a Tiberio. 27. Libo Drusus ab amico delatus. 28. Accusatus in senatu. 29. 30. Cum patronos non reperiret nec tam sceleris quam vaecordiae convinci posset, novo iure servos torqueri in suum caput vidit. 31. Tam frustra orato principe Libo se ipse confecit. 32. In defunctum sententiae sena-

torum. Astrologi et magi ex Italia pulsi. 33. Luxus publicus leviter coercitus, quem defendit Asinius. 34. Pisonis libertas, Urgulaniae potentia. 35. De rebus proferendis certamen in senatu. 36. Asinii sententia de comitiis, a Tiberio reiecta. 37. 38. Hortali levamentum inopiae suae poscentis orationem aspere excipit Tiberius, tamen liberis eius nonnihil largitur. 39. Clementis servi facinus. Is Postumum Agrippam se mentitus principi curam inicit, 40. sed Sallustii Crispi dolo captus occiditur. 41. Romae dedicantur nova opera.

Anno proximo triumphat Germanicus. 42. Archelaus rex Cappadocum in urbem accitus perit. 43. Oriens turbatus committitur Germanico, Pisoni, feroci homini, Suria. 44. Drusus in Illyricum missus, Suebis contra Cheruscos auxilium petentibus. 45. Ita inter se discordes Germani accinguntur ad pugnam. Arminii ad suos oratio. 46. Maroboduus item ad suos. Atrox proelium, Maroboduus pro victo. 47. 48. Terrae motus in Asia. Eo afflictos sublevat Tiberius, in alios non minus liberalis. 49. Templi quaedam dedicata. 50. Varilia maiestatis postulata. 51. De praetore substituendo contentio. 52. Tacfarinatem et Mazippam bellum in Africa moventes fundit Camillus. Triumphalia ei decreta.

53. Germanici varia itinera. 54. Consulit in reditu Clarium Apollinem. Oraculi ratio. 55. Piso et uxor Plancina Germanicum insectantur; etiam castra corrumpunt. 56. Germanicus Armeniae regem, Cappadociae et Commagenae legatos imponit. 57. Pisonis insolentia in congressu, consilio, conviviis. 58. Vonones Suria demotus. 59. Germanicus Aegyptum petit, improbante Tiberio. 60. Canopus. Thebae praeae. 61. Statua Memnonis, pyramides et alia. 62. Germanorum discordiae, astu Drusi. 63. Maroboduus vi Catualdae pulsus confugit ad Romanos. Eadem mox fortuna Catualdae. 64. Rhescuporis, Cotye fratris filio oppresso, Romanam divisionem egressus, illius partem appetit. 65. Ipso per fraudem comprehenso universam Thraciam occupat. 66. Hinc vocatus ad causam dicendam Cotyn occidit. 67. Romam perductus et damnatus. 68. Vonones fugam tentat; ad deprehensum confoditur. 69. Germanicus aegrotat, scelere, ut creditur, Pisonis, 70. cui amicitiam renuntiat veteri more. 71. 72. Mandata familiaribus ultione datisque coniugi monitis moritur. 73. Alexandro Magno comparatus et praelatus. 74. Sentius Suriae praeficitur. 75. Agrippina properat in urbem. Pisoni Germanici casu exultanti reditum in Suriam dissuadet filius; 77. 78. suadet contra Domitius Celer ac persuadet. 79. Piso vim parans in successorem Sentium obviam fit Agrippinae. 80. Castellum occupat, aciem struit: sed pellitur a Sentio. 81. Tandem tutum ei iter Romam conceditur. 82. Ibi magna ob necem Germanici ira et luctus. 83. Honores ei decreti. 84. Livia Druso gemellos parit. 85. Scita in libidinem mulierum. Pulsa sacra Aegyptia et Iudaica. 86. Capta Vestalis. 87. Frumento pretium constitutum.

Novos honores aversatur Tiberius. 88. Arminii caedes et praeconium.

Haec gesta annis quattuor, *cons.* T. Statilio Sisenna Tauro et L. Scribonio Libone, C. Caelio Rufo et L. Pomponio Flacco, Ti. Caesare Augusto III et Germanico Caesare II, M. Iunio Silano et C. Norbano Flacco.

1. Sisenna Statilio Tauro L. Libone consulibus mota orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Parthos orto, qui *petitum* Roma acceptamque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernantur. is fuit Vonones, 5 *obses* Augusto datus a Phraate. nam Phraates quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat partemque prolis firmandae amicitiae miserat, haud perinde nostri metu quam fidei popularium diffisus.

2. Post finem Phraatis et sequentium regum ob internas caedes venire in urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum eius accirent. *magnificum* id sibi credit Caesar auxitque opibus. *et acceperere* barbari 5 laetantes, ut ferme ad nova imperia. mox subit pudor degeneravisse Parthos: *petitum alio ex orbe* regem, hostium artibus infectum; iam inter provincias Romanas solum Arsacidarum haberi darique. ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Caesaris, 10 tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet? accendebat dedignantem et ipse diversus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, *lecticae gestamine fastuque* erga patrias epulas. inridebantur *et Graeci comites ac vilissima utensilium anulo* 15 *clausa.* sed *prompti aditus, obvia comitas, ignotae* Parthis virtutes, *nova vitia; et quia ipsorum moribus aliena,* perinde odium pravis et honestis.

3. Igitur Artabanus Arsacidarum e sanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congressu fusus reparat vires regnoque potitur. victo Vononi *perflugium* Armenia fuit, vacua tunc interque Parthorum et Romanas opes infida ob 5 *scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat.* eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus,

Arsacidarum vi sequere regnumque tutatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Tiberio Nerone. nec Tigrani diurnum imperium fuit neque liberis eius, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnumque.

4. Dein iussu Augusti inpositus Artavasdes et non sine clade nostra deiectus. tum Gaius Caesar componendae Armeniae deligitur. is Ariobarzanen, origine Medum, ob insignem corporis formam et praeclarum animum volentibus Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto stirpem eius haud toleravere; temptatoque feminae imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique et magis sine domino quam in libertate profugum Vononen in regnum accipiunt. sed ubi minitari Artabanus et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Parthos sumendum erat, rector Suriae Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu et regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

5. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret novisque provinciis inpositum dolo simul et casibus obiectaret. at ille, quanto acriora in eum studia militum et aversa patrum voluntas, celerandae victoriae intentior, tractare proeliorum vias et quae sibi tertium iam annum belligeranti saeva vel prospera evenissent. fundi Germanos acie et iustis locis, iuvari silvis, paludibus, brevi aestate et praematura hieme; suum militem haud perinde vulneribus quam spatiis itinerum, damno armorum adfici; fessas Gallias ministrandis equis; longum impedimentorum agmen opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare intretur, promptam ipsis possessionem et hostibus ignotam, simul bellum maturius incipi legionesque et commeatus pariter vehi; integrum equitem equosque per ora et alveos fluminum media in Germania fore.

6. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum P. Vitellio et C. Antio. Silius et Anteius et Caecina fabricandae classi praeponuntur. mille naves sufficere visae properataeque, aliae breves, angusta puppi proraque et lato utero, quo

5 *facilius fluctus tolerarent; quaedam planae carinis, ut sine
noxa siderent; plures adpositis utrimque gubernaculis, con-
verso ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent; multae
pontibus stratae, super quas tormenta veherentur, simul ap-
tae ferendis equis aut commeatui; velis habiles, citae remis*
10 *augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. in-
sula Batavorum in quam convenirent praedicta, ob faciles
adpulsus accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum
oportuna. nam Rhenus uno alveo continuus aut modicas
insulas circumveniens apud principium agri Batavi velut in*
15 *duos amnes dividitur, servatque nomen et violentiam cur-
sus, qua Germaniam praevehitur, donec Oceano misceatur:
ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens — verso cogno-
mento Vahalem accolae dicunt —, mox id quoque vocabulum
mutat Mosa flumine eiusque immenso ore eundem in Ocea-*
20 *num effunditur.*

7. Sed Caesar, dum adiguntur naves, *Silium legatum
cum expedita manu inruptionem in Chattos facere iubet: ipse
audito castellum Lupiae flumini adpositum obsideri, sex le-
giones eo duxit. neque Silio ob subitos imbres aliud actum*
5 *quam ut modicam praedam et Arpi principis Chattorum con-
iugem filiamque raperet, neque Caesari copiam pugnae op-
pressores fecere, ad famam adventus eius dilapsi: tumulum
tamen nuper Varianis legionibus structum et veterem aram
Druso sitam disiecerant. restituit aram honorique patris prin-*
10 *ceps ipse cum legionibus decucurrit; tumulum iterare haud
visum. et cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis
limitibus aggeribusque permunita.*

8. Iamque classis advenerat, cum praemisso commeatu
et distributis in legiones ac socios navibus fossam, cui Dru-
sianae nomen, ingressus precatusque Drusum patrem ut se
eadem ausum libens placatusque exemplo ac memoria con-
5 *siliorum atque operum iuvaret, lacus inde et Oceanum usque
ad Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur. classis
Amisiae relicta laevo amne, erratumque in eo quod non sub-
vexit aut transposuit militem dextras in terras iturum; ita plu-
res dies efficiendis pontibus absorpti. et eques quidem ac le-*
10 *giones prima aestuaria, nondum adcrecente unda, intrepidi*

transiere: postremum auxiliorum agmen Batavique in parte ea, dum insultant aquis artemque nandi ostentant, turbati et quidam hausti sunt. metanti castra Caesari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur: missus ilico Stertinius cum equite et armatura levi igne et caedibus perfidiam ultus est. 15

9. *Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quaesitoque an Caesar venisset, postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre conloqui oravit. erat is in exercitu cognomento Flavus, insignis fide et amisso per vulnus oculo paucis ante annis duce Tiberio. tum permissu ** progressusque salutatur ab Arminio; qui amotis stipatoribus, ut sagittarii nostra pro ripa dispositi abscederent postulat, et postquam digressi, unde ea deformitas oris interrogat fratrem. illo locum et proelium referente, quodnam praemium recepisset exquirat. Flavus aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona memorat, inridente Arminio vilia servitii pretia.*

10. *Exim diversi ordiuntur, hic magnitudinem Romanam, opes Caesaris et victis graves poenas, in deditionem venienti paratam clementiam; neque coniugem et filium eius hostiliter haberi: ille fas patriae, libertatem avitam, penetralis Germaniae deos, matrem precum sociam; ne propinquorum et adfinium, denique gentis suae desertor et proditor quam imperator esse mallet. paulatim inde ad iurgia prolapsi quominus pugnam consererent ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrrens plenum irae armaque et equum poscentem Flavum adtinuisset. cernebatur contra minitabundus Arminius proeliumque denuntians; nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.*

11. *Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Caesar nisi pontibus praesidiisque inpositis dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado transmittit. praefuere Stertinius et e numero primipilium Aemilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. quae celerrimus annis, Chariovalda dux Batavorum erupit. eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti et undique effusi trudunt adversos, in-*

stant cedentibus collectosque in orbem pars congressi, quidam eminus proturbant. Chariovalda diu sustentata hostium saevitia, hortatus suos ut ingruentes catervas globo perfringerent, atque ipse densissimos inrumpens, congestis telis et suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua aut equites cum Stertinio Aemilioque subvenientes periculo exemere.

12. Caesar transgressus Visurgim indicio perfugae cognoscit delectum ab Arminio locum pugnae; convenisse et alias nationes in silvam Herculi sacram ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. habita indici fides et cernebantur ignes, suggestisque propius speculatores audiri fremitum equorum iumentisque et inconditi agminis murmur attulere. igitur propinquo summae rei discrimine explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat. tribunos et centuriones laeta saepius quam compta nuntiare, libertorum servilia ingenia, amicis inesse adulationem; si contio vocetur, illic quoque quae pauci incipient, reliquos adstrepere. penitus noscendas mentes, cum secreti et incustoditi inter militaris cibos spem aut metum profferrent.

13. Nocte coepta egressus augurali per occulta et vigilibus ignara, comite uno, contactus umeros ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis fruiturque fama sui, cum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria per iocos eundem animum laudibus ferrent reddendamque gratiam in acie faterentur, simul perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriae mactandos. inter quae unus hostium, Latinae linguae sciens, acto ad vallum equo voce magna coniuges et agros et stipendii in dies, donec belaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, Arminii nomine pollicetur. incendit ea contumelia legionum iras: veniret dies, daretur pugna; sumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges; accipere omen et matrimonia ac pecunias hostium praedae destinare. tertia ferme vigilia ad-
sultatum est castris sine coniectu teli, postquam crebras pro-
munimentis cohortes et nihil remissum sensere.

14. Nox eadem laetam Germanico quietem tulit, viditque se operatum et sanguine sacri respersa praetexta pul-

chriorem aliam *manibus* aviae Augustae accepisse. *auctus* omine, *addicentibus* auspiciis, vocat contionem et quae sapientia *provisa* aptaque imminenti pugnae disserit. non cam- 5
 pos modo militi Romano ad proelium bonos, sed si ratio adsit, *silvas* et saltus; nec enim immensa barbarorum scuta, *enormis* hastas inter truncos arborum et enata humo virgulta *perinde* haberi quam pila et gladios et haerentia corpori *tegmina*. denserent ictus, ora mucronibus quaerent: non 10
 lorica Germano, non galeam, ne scuta quidem ferro *ner- vove* firmata, sed viminum textus vel tenuis et fucatas colore tabulas; primam utcumque aciem hastatam, ceteris praeusta aut breviam tela. iam corpus ut visu torvum et ad brevem im-
 petum validum, sic nulla vulnerum patientia: sine pudore 15
 flagitii, sine cura ducum abire, fugere, pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani iuris memores. si *tae- dio* viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propio-
 rem iam *Albim* quam Rhenum neque bellum ultra, modo se, patris *patruique* *vestigia* prementem, isdem in terris victorem 20
 sisterent.

15. Orationem ducis secutus militum ardor, *signumque* pugnae datum. nec Arminius aut ceteri Germanorum proce-
 res omittebant suos quisque testari, hos esse Romanos *Var- iani* exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, sedi-
 tionem induerint; quorum pars onusta vulneribus terga, pars 5
 fluctibus et *procellis* fractos artus infensis rursus hostibus, adversis dis obiciant, *nulla* boni spe. classem quippe et avia
Oceani quaesita, ne quis *venientibus* occurreret, ne pulsos *premeret*: sed ubi miscuerint manus, inane victis ventorum
 remorumve subsidium. meminissent modo *avaritiae*, crudeli- 10
 tatis, *superbiae*: aliud sibi reliquum quam tenere libertatem aut mori ante *servitium*?

16. Sic accensos et proelium poscentes in campum, cui *Idisiaviso* nomen, *deducunt*. is medius inter Visurgim et col-
 les, ut ripae fluminis *cedunt* aut prominentia montium resi-
 stunt, *inaequaliter* sinuatur. *pone* tergum insurgebat silva,
 editis in altum ramis et pura humo inter arborum truncos. 5
 campum et prima silvarum barbara acies tenuit: soli Che-
 ruscii iuga *insedere*, ut proeliantibus Romanis *desuper* in-

currerent. noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte, post quos pedites sagittarii; dein quatuor legiones et cum duabus praetoriis cohortibus ac delecto equite Caesar; exim totidem aliae legiones et levis armatura cum equite sagittario ceteraeque sociorum cohortes. intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adsisteret.

17. *Visis Cheruscorum catervis, quae per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi tergaque invadere iubet, ipse in tempore adfuturus. interea pulcherrimum augurium, octo aquilae petere silvas et intrare visae imperatorem advertere. exclamat irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina. simul pedestris acies infertur et praemissus eques postremos ac latera impulit. mirumque dictu, duo hostium agmina diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperta, qui campis adstiterant, in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur, inter quos insignis Arminius manu voce vulnere sustentabat pugnam. incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Raetorum Vindelicorumque et Gallicae cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam adgnitum a Chaucis inter auxilia Romana agentibus emissumque tradiderunt. virtus seu fraus eadem Inguimero effugium dedit: ceteri passim trucidati. et plerosque tranare Visurgim conantes iniecta tela aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes ripae operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi ramisque se occultantes admotis sagittariis per ludibrium figebantur, alios prorutae arbores adflixere.*

18. *Magna ea victoria neque cruenta nobis fuit. quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes decem milia passuum cadaveribus atque armis opplevere, repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos ut non dubio eventu portaverant. miles in loco proelii Tiberium imperatorem salutavit struxitque aggerem et in modum tropaeorum arma subscriptis victarum gentium nominibus imposuit.*

19. *Haud perinde Germanos vulnere, luctus, excidia quam ea species dolore et ira adfecit. qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma*

rapiunt; plebes *primores*, inventus senes agmen *Romanum* repente *incursant*, turbant. postremo deligunt locum flumine 5 et silvis *clausum*, arta intus planitie et umida: silvas quoque *profunda* palus ambibat, nisi quod latus unum *Angrivarii* lato *aggere* extulerant, quo a *Cheruscis* *dirimerentur*. hic *pedes* *adstitit*: equitem *propinquis* *lucis* *texere*, ut *ingressis* silvam legionibus a tergo foret.

20. Nihil ex his *Caesari* *incognitum*: *consilia* *locos*, *prompta* *occulta* *noverat* *astusque* *hostium* *in* *perniciem* *ipsis* *vertebat*. *Seio* *Tuberoni* *legato* *tradit* *equitem* *campumque*; *perditum* *aciem* *ita* *instruxit*, *ut* *pars* *aequo* *in* *silvam* *aditu* *incederet*, *pars* *obiectum* *aggerem* *eniteretur*; *quod* *arduum* 5 *sibi*, *cetera* *legatis* *permisit*. *quibus* *plana* *evenerant*, *facile* *inrupere*: *quis* *inpugnandus* *agger*, *ut* *si* *murum* *succederent*, *gravibus* *superne* *ictibus* *conflictabantur*. *sensit* *dux* *inparem* *comminus* *pugnam* *remotisque* *paulum* *legionibus* *funditores* *librutoresque* *excudere* *tela* *et* *proturbare* *hostem* *iubet*. *mis-* 10 *sae* *e* *tormentis* *hastae*, *quantoque* *conspicui* *magis* *propugnatores*, *tanto* *pluribus* *vulneribus* *deiecti*. *primus* *Caesar* *cum* *praetoriis* *cohortibus* *capto* *vallo* *dedit* *impetum* *in* *silvas*; *conlato* *illic* *gradu* *certatum*. *hostem* *a* *tergo* *palus*, *Romanos* *flumen* *aut* *montes* *claudebant*: *utrisque* *necessitas* 15 *in* *loco*, *spes* *in* *virtute*, *salus* *ex* *victoria*.

21. *Nec* *minor* *Germanis* *animus*, *sed* *genere* *pugnae* *et* *armorum* *superabantur*, *cum* *ingens* *multitudo* *artis* *locis* *praelongas* *hastas* *non* *protenderet*, *non* *colligeret*, *neque* *ad-* *sultibus* *et* *velocitate* *corporum* *uteretur*, *coacta* *stabile* *ad* *proelium*; *contra* *miles*, *cui* *scutum* *pectori* *adpressum* *et* *in-* 5 *sidens* *capulo* *manus*, *latos* *barbarorum* *artus*, *nuda* *ora* *foderet* *viamque* *strage* *hostium* *aperiret*, *inprompto* *iam* *Ar-* *minio* *ob* *continua* *pericula*, *sive* *illum* *recens* *acceptum* *vulnus* *lardaverat*. *quin* *et* *Inguiomerum*, *tota* *volitantem* *acie*, *fortuna* *magis* *quam* *virtus* *deserebat*. *et* *Germanicus* *quo* *magis* *ad-* 10 *gnosceretur*, *detraxerat* *tegimen* *capiti* *orabatque* *insisterent* *caedibus*: *nil* *opus* *captivis*, *solam* *internicionem* *gentis* *finem* *bello* *fore*. *iamque* *sero* *diei* *subducit* *ex* *acie* *legionem* *facien-* *dis* *castris*: *ceterae* *ad* *noctem* *cruore* *hostium* *satiatae* *sunt*. *equites* *ambigue* *certavere*.

22. Laudatis pro contione victoribus Caesar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta Marti et Iovi et Augusto sacravisse. de se nihil addidit, metu invidiae an ratus conscientiam facti satis esse. mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices nihil abnuendo veniam omnium acceperere.

23. Sed aestate iam adulta legionum aliae itinere terrestri in hibernacula remissae; plures Caesar classi inpositas per flumen Amisiam Oceano invexit. ac primo placidum aequor mille navium remis strepere aut velis impelli: mox atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen inpedire; milesque pavidus et casuum maris ignarus dum turbat nautas vel intempestive iuvat, officia prudentium corrumpebat. omne dehinc caelum et mare omne in austrum cessit, qui umidis Germaniae terris, profundis annibus, immenso nubium tractu validus et rigore vicini septentrionis horridior rapuit disiecitque naves in aperta Oceani aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada infestas. quibus paulum aegreque vitatis, postquam mutabat aestus eodemque quo ventus ferebat, non adhaerere ancoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, iumenta, sarcinae, etiam arma praecipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera et fluctu superurgente.

24. Quanto violentior cetero mari Oceanus et truculentia caeli praestat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum ac sine terris mare. pars navium haustae sunt, plures apud insulas longius sitas electae; milesque nullo illic hominum cultu fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit; quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et prominentis oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibere amici quo minus eodem mari oppeteret. tandem relabente aestu et secundante vento claudae naves raro remigio aut

intentis vestibus, et quaedam a validioribus tractae, revertere; quas raptim reffectas misit ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem 15 accepti redemptos ab interioribus reddidere; quidam in Britanniam rapti et remissi a regulis. ut quis ex longinquo revererat, miracula narrabant, vim turbinum et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et beluarum formas, visa sive ex metu credita. 20

25. Sed fama classis amissae ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum milibus ire in Chattos imperat; ipse maioribus copiis Marsos inrumpit, quorum dux Mallovedus nuper in deditionem acceptus propinquo luco defossam 5 Varianae legionis aquilam modico praesidio servari indicat. missa extemplo manus quae hostem a fronte eliceret, alii qui terga circumgressi recluderent humum; et utrisque adfuit fortuna. eo promptior Caesar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congregi hostem aut, sicubi restiterat, 10 statim pulsum nec umquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. quippe invictos et nullis casibus superabiles Romanos praedicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora eadem virtute, pari ferocia et velut aucti numero inrupissent. 15

26. Reductus inde in hiberna miles, laetus animi quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Caesar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. nec dubium habebatur labare hostes petendae- 5 que pacis consilia sumere, et si proxima aestas adiceretur, posse bellum patrari. sed crebris epistulis Tiberius monebat rediret ad decretum triumphum: satis iam eventuum, satis casuum. prospera illi et magna proelia: eorum quoque meminisset quae venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et saeva damna intulissent. se noviens a divo Augusto in Ger- 10 maniam missum plura consilio quam vi perfecisse. sic Sугambros in deditionem acceptos, sic Suebos regemque Maroboduum pace obstrictum. posse et Cheruscos ceterasque rebellium gentes, quoniam Romanae ultioni consultum sit, internis discordiis relinqui. precante Germanico annum effi- 15

ciendis coeptis, acrius modestiam eius adgreditur alterum consulatum offerendo, cuius munia praesens obiret. simul adhaerebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriae, qui nullo tum alio hoste non nisi apud
 20 Germanias adsequi nomen imperatorium et deportare lauream posset. haud cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea seque per invidiam parto iam decori abstrahi intellexeret.

27. Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. eius negotii initium, ordinem, finem curatius disseram, quia tum primum reperta sunt quae per tot annos rem publicam exedere. Firmius Catus senator,
 5 ex intima Libonis amicitia, iuvenem inprovidum et facilem inanibus ad Chaldaeorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum Pompeium, amatam Scriboniam, quae quondam Augusti coniunx fuerat, consobrinos Caesares, plenam imaginibus domum ostentat, hor-
 10 taturque ad luxum et aes alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus iudiciis inligaret.

28. Ut satis testium et qui servi eadem noscerent reperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar iudicium haud aspernatus
 5 congressus abnuit: posse enim eodem Flacco internuntio sermones commeare. atque interim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commotior (adeo iram condiderat); cunctaque eius dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat, donec Iunius quidam,
 10 temptatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem iudicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat avidumque famae malae. statim corripit reum, adit consules, cognitionem senatus poscit. et vocantur patres, addito consultandum super re magna et atroci.

29. Libo interim veste mutata cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere, abniventibus cunctis, cum diversa praetenderent, eadem formidine. die senatus metu et aegritudine fessus,
 5 sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad

fores curiae innisusque fratri et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens immoto eius vultu excipitur. mox libellos et auctores recitat Caesar ita moderans, ne lenire neve asperare crimina videretur.

30. Accesserant praeter Trionem et Catum accusatores Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque cui ius perorandi in reum daretur, donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos vaecordes adeo, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret. inerant et alia huiusce modi stolidi vana, si mollius acciperes, miseranda. uni tamen libello manu Libonis nominibus Caesarum aut senatorum additas atroces vel occultas notas accusator arguebat. negante reo adgnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. et quia veteri senatus consulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico iubet, scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatus consulto quaereretur. ob quae posterum diem reus petivit domumque digressus extremas preces P. Quirinio propinquo suo ad principem mandavit.

31. Responsum est ut senatum rogaret. cingebatur interim milite domus, strepabant et iam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent, cum Libo ipsis quas in novissimam voluptatem adhibuerat epulis excruciatu vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum in mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris duos ictus in viscera derexit. ad gemitum conlabentis adcurrere liberti, et caede visa miles abstinit. accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, iuravitque Tiberius petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.

32. Bona inter accusatores dividuntur, et praeturae extra ordinem datae iis qui senatorii ordinis erant. tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis exsequias posteriorum comitaretur, censuit, Cn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomen Drusi adsumeret. supplicationum dies Pomponii

Blacci sententia constituti. dona Iovi, Marti, Concordiae, utque iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. Piso et Gallus Asinius et Papius Mutilus et L. Apronius decrevere; quorum auctoritates adulationes-
 10 que rettuli, ut sciretur vetus id in re publica malum. facta et de mathematicis magisque Italia pellendis senatus consulta; quorum e numero L. Pituanus saxo deiectus est, in P. Marcium consules extra portam Esquilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco advertere.

33. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio consulari, Octavio Frontone praetura functo; decretumque ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros foedaret. excessit Fronto ac postula-
 5 vit modum argento, suppellectili, familiae: erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e re publica crederent, loco sententiae promere. contra Gallus Asinius disseruit: auctu imperii adolevisse etiam privatas opes, idque non novum, sed e vetustissimis moribus: aliam apud Fabricios, aliam
 10 apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publicam referri, qua tenui angustas civium domos, postquam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos. neque in familia et argento quaeque ad usum parentur nimium aliquid aut modicum nisi ex fortuna possidentis. distinctos senatus et equi-
 15 tum census, non quia diversi natura, sed ut, sicut locis ordinibus dignationibus antissent, ita iis quae ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur, nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda, delinimentis curarum et periculorum carendum esse. facilem
 20 ad sensum Gallo sub nominibus honestis confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. adiecerat et Tiberius non id tempus censurae nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.

34. Inter quae L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, saevitiam oratorum accusationes minitantium increpans, abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure testabatur; simul curiam relinquebat. commotus est
 5 Tiberius, et quamquam mitibus verbis Pisonem permulisset, propinquos quoque eius impulit ut abeuntem auctoritate vel

precibus tenerent. haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit vocata in ius Urgulania, quam supra leges amicitia Augustae extulerat. nec aut Urgulania optemperavit, in domum Caesaris spreto Pisonē vecta, aut ille accessit, quamquam Augusta se violari et imminui quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut se iturum ad praetoris tribunal, adfuturum Urgulaniae diceret, processit Palatio, procul sequi iussis militibus. spectabatur occurrente populo compositus ore et sermonibus variis tempus atque iter ducens, donec propinquis Pisonem frustra coercentibus deferri Augusta pecuniam, quae petebatur, iuberet. isque finis rei, ex qua neque Piso inglorius et Caesar maiore fama fuit. ceterum Urgulaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quae apud senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est praetor qui domi interrogaret, cum virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

35. Res eo anno prolatae haud referrem, ni pretium foret Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, quamquam afuturum se dixerat Caesar, ob id magis agendas censebat, ut absente principe senatum et equites posse sua munia sustinere decorum rei publicae foret. Gallus, quia speciem libertatis Piso praeceperat, nihil satis illustre aut ex dignitate populi Romani nisi coram et sub oculis Caesaris, eoque conventum Italiae et affluentis provincias praesentiae eius servanda dicebat. audiente haec Tiberio ac silente magnis utrimque contentionibus acta, sed res dilatae.

36. Et certamen Gallo adversus Caesarem exortum est. nam censuit in quinquennium magistratum comitia habenda, utque legionum legati, qui ante praetoram ea militia fungebantur, iam tum praetores destinarentur, princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret. haud dubium erat eam sententiam altius penetrare et arcana imperii temptari. Tiberius tamen, quasi augetur potestas eius, disseruit: grave moderationi suae tot eligere, tot differre. vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab iis qui ultra quinquen-

nium proiciantur. unde prospici posse quae cuique tam longo temporis spatio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? quinquuplicari prorsus magistratus, subverti leges,
 15 quae sua spatia exercendae candidatorum industriae quaerendisque aut potiundis honoribus statuerint. favorabili in speciem oratione vim imperii tenuit.

37. Censurisque quorundam senatorum iuvit. quo magis mirum fuit, quod preces Marci Hortali, nobilis iuvenis, in paupertate manifesta superbius accepisset. nepos erat oratoris Hortensii, inlectus a divo Augusto liberalitate deciens sester-
 5 tii ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia extingueretur. igitur quattuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, cum in Palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem modo Augusti intuens, ad hunc modum coepit: 'patres conscripti, hos, quorum
 10 numerum et pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat; simul maiores mei meruerant ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi neque eloquentiam, gentile domus nostrae bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meae nec mihi pudori nec cuiquam oneri forent.
 15 iussus ab imperatore uxorem duxi. en stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum. nec ad invidiam ista, sed conciliandae misericordiae refero. adsequentur florente te, Caesar, quos dederis honores: interim Q. Hortensii pronepotes,
 20 divi Augusti alumnos ab inopia defende.'

38. Inclinatorum senatus incitamentum Tiberio fuit quo promptius adversaretur, his ferme verbis usus: 'si quantum pauperum est venire huc et liberis suis petere pecunias coeperint, singuli numquam exsatiabuntur, res publica deficiet. nec sane
 5 ideo a maioribus concessum est egredi aliquando relationem et quod in commune conducat loco sententiae proferre, ut privata negotia et res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus et principum, sive indulerint largitionem sive abnuerint. non enim preces sunt istud, sed efflagitatio, in-
 10 tempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus conveniunt patres, consurgere et numero atque aetate liberum suo-

rum urguere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere ac velut perfringere aerarium, quod si ambitione exhausserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non compellatus nec ea lege ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes, et securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves. haec atque talia, quamquam cum adsensu audita ab iis, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur exceperunt. sensitque Tiberius; et cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait: ceterum si patribus videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. egere alii grates: siluit Hortalus, pavore an avitae nobilitatis etiam inter angustias fortunae retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

39. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publicam perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine Clemens, comperto sine Augusti pergere in insulam Planasiam et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos non servili animo concepit. ausa eius impedit tarditas onerariae navis; atque interim patrata caede ad maiora et magis praecipitia conversus furatur cineres vectusque Cosam Etruriae promunturium ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret: nam aetate et forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos et secreti eius socios crebrescit vivere Agrippam, occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud inperitissimi cuiusque promptas aures aut rursus apud turbidos eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam aspici neque diutius isdem locis, sed quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut praeveniebat.

40. Vulgabatur interim per Italiam servatum munere deum Agrippam, credebatur Romae; iamque Ostiam invectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus celebrabant, cum Tiberium anceps cura distrahere, vine mili-

5 *tum servum suum coereret an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret: modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda ambiguus pudoris ac metus reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo. ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit atque hortatur, simu-*
 10 *lata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. exsequuntur ut iussum erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum clauso ore in Palatium traxere. percontanti Tiberio, quo modo Agrippa factus esset, respondisse fertur 'quo modo tu Cae-*
 15 *sar.' ut ederet socios subigi non potuit. nec Tiberius poenam eius palam ausus, in secreta Palatii parte interfici iussit corpusque clam auferri. et quamquam multi e domo principis equitesque ac senatores sustentasse opibus, iuisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.*

41. *Fine anni arcus propter aedem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa ductu Germanici, auspiciis Tiberii, et aedes Fortis Fortunae Tiberim iuxta in hortis, quos Caesar dictator populo Romano legaverat, sacrarium genti Iuliae*
 5 *effigiesque divo Augusto apud Bovillas dicantur.*

C. Caecilio L. Pomponio consulibus Germanicus Caesar a. d. VII. Kal. Iunias triumphavit de Cheruscis Chattisque et Angrivariis quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt. vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum;
 10 *bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species currusque quinque liberis onustus. sed suberat occulta formido reputantibus haud prosperum in Druso patre eius favore vulgi, avunculum eiusdem Marcellum flagrantibus plebis*
 15 *studiis intra iuventam ereptum, breves et infaustos populi Romani amores.*

42. *Ceterum Tiberius nomine Germanici trecenos plebi sestertios viritim dedit seque collegam consulatui eius destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus amoliri iuvenem specie honoris statuit struxitque causas aut forte*
 5 *oblatas arripuit. rex Archelaus quinquagensimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset. nec id Archelaus per super-*

biam omiserat, *sed ab intimis Augusti monitus, quia florente Gaio Caesare missoque ad res orientis intuta Tiberii amicitia credebatur. ut versa Caesarum subole imperium adeptus* 10 *est, elicit Archelaum matris literis, quae non dissimulatis filii offensionibus clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli vel, si intellegere crederetur, vim metuens in urbem properat; exceptusque immitti a principe et mox accusatus in senatu, non ob crimina quae fingebantur,* 15 *set angore, simul fessus senio et quia regibus aequa, nedum infima insolita sunt, finem vitae sponte an fato implevit. regnum in provinciam redactum est, fructibusque eius levari posse centesimae vectigal professus Caesar ducentesimam in posterum statuit. per idem tempus Antiocho Commageno-* 20 *rum, Philopatore Cilicum regibus defunctis turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus; et provinciae Suria atque Iudaea, fessae oneribus, diminutionem tributi orabant.*

43. *Igitur haec et de Armenia quae supra memoravi apud patres disseruit, nec posse motum orientem nisi Germanici sapientia conponi: nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. tunc decreto patrum permissae Germanico provinciae quae mari dividuntur, maiusque im-* 5 *perium, quoquo adisset, quam iis qui sorte aut missu principis obtinerent. sed Tiberius demoverat Suria Creticum Silanum, per adfinitatem conexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum eius pacta erat, praefecerat-* 10 *que Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Caesarem iuivit, mox Brutum et Cassium secutus, concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Au-* 15 *gusto consulatum accipere. sed praeter paternos spiritus uxoris quoque Plancinae nobilitate et opibus accendebatur; vix Tiberio concedere, liberos eius ut multum infra despectare. nec dubium habebat se delectum, qui Suriae imponeretur ad spes Germanici coercendas. credidere quidam data et a Tiberio occulta mandata; et Plancinam haud dubie Au-* 20 *gusta monuit aemulatione muliebri Agrippinam insectandi.*

divisa namque et discors aula erat tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium et sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patrum amorem apud ceteros auxerat, et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur: et coniunx Germanici Agrippina fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi praecellebat. *sed fratres egregie concordēs et proximorum certaminibus inconcussi.*

44. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae studiaque exercitus pararet; simul iuvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius seque tutiorem rebatur utroque filio legiones obtinente. *sed Suebi praetendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes; nam discessu Romanorum ac vacui externo metu gentis adsuetudine et tum aemulatione gloriae arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in aequo; set Maroboduum regis nomen invisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat.*

45. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetus Arminii miles, sumpsere bellum, sed e regno etiam Marobodui Suebae gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis praepollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset, non aliam ob causam quam quia fratris filio iuveni patruus senex parere dedignabatur. *deriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus aut disiectas per catervas: quippe longa adversum nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. ac tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum ostentabat; contra fugacem Maroboduum appellans, proeliorum expertem, Her-cyniae latebris defensum; ac mox per dona et legationes petivisse foedus, proditorem patriae, satellitem Caesaris, haud minus infensis animis exturbandum quam Varum Quintillium interfecerint. meminissent modo tot proeliorum, quo-*

rum eventu et ad *postremum* eiectis Romanis satis *probatum*,
penes utros *summa* belli fuerit. 20

46. *Neque* Maroboduus iactantia sui aut *probris* in ho-
stem *abstinebat*, sed Inguiomerum tenens illo in corpore
decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quae *pro-*
spere ceciderint testabatur: *vaecordem* Arminium et rerum
nescium alienam *gloriam* in se trahere, quoniam *tres vacuas* 5
legiones et *ducem* fraudis ignarum *perfidia* deceperit, *magna*
cum clade Germaniae et *ignominia* sua, cum *coniunx*, *cum*
filius eius *servitium* adhuc *tolerent*. at se *duodecim* legioni-
bus *petitum* duce Tiberio *inlibatam* Germanorum *gloriam*
servavisse, *mox* *condicionibus* *aequis* *discessum*; *neque* *pae-*
nitere quod *ipsorum* *in manu* sit, *integrum* *adversum* Roma-
nos *bellum* an *pacem* *incruentam* malint. *his* *vocibus* *in-*
stinctos *exercitus* *propriae* quoque *causae* *stimulabant*, *cum*
a Cheruscis Langobardisque pro antiquo *decore* aut recente
libertate et *contra* *augendae* *dominationi* certaretur. non 15
alias *maiore* *mole* *concursum* *neque* *ambiguo* *magis* *eventu*,
fusis *utrimque* *dextris* *cornibus*; *sperabaturque* *rursum* *pug-*
na, ni Maroboduus *castra* *in colles* *subduxisset*. *id* *signum*
perculsi fuit; et *transfugiis* paulatim *nudatus* in Marcoma-
nos *concessit* *misitque* *legatos* ad Tiberium *oratu*ros *auxilia*. 20
responsum est non *iure* eum *adversus* Cheruscos *arma* Ro-
mana *invocare*, *qui* *pugnantis* *in eundem* *hostem* Romanos
nulla *ope* *iuvisset*. *missus* tamen Drusus, ut *rettulimus*, *paci*
firmator.

47. Eodem anno *duodecim* *celebres* Asiae *urbes* *con-*
lapsae *nocturno* *motu* *terrae*, *quo* *inprovisior* *graviorque*
pestis *fuit*. *neque* *solitum* *in tali* *casu* *effugium* *subve-*
niebat, *in aperta* *prorumpendi*, *quia* *diductis* *terris* *hau-*
riebantur. *sedisse* *immensos* *montes*, *visa* *in arduo* *quae* 5
plana *fuerint*, *effulsisse* *inter* *ruinam* *ignes* *memorant*. *asper-*
rima *in Sardonios* *lues* *plurimum* *in eosdem* *misericordiae*
traxit: *nam* *centiens* *sestertium* *pollicitus* *Caesar*, et *quan-*
tum *aerario* *aut* *fisco* *pendebant*, *in quinquennium* *remisit*. *Ma-*
gnetes a Sipylo *proximi* *damno* *ac* *remedio* *habiti*. *Temnios*, 10
Philadelphenos, *Aegeatas*, *Apollonidenses*, *quique* *Mosteni*
aut *Macedones* *Hyrcani* *vocantur*, et *Hierocaesariam*, *My-*

rinam, Cymen, Tmolum levare idem in tempus tributis mit-
 tique ex senatu placuit qui praesentia spectaret refoveret-
 15 que. delectus est M. Aletius e praetoriis, ne consulari obti-
 nente Asiam aemulatio inter pares et ex eo impedimentum
 oreretur.

48. Magnificam in publicum largitionem auxit Caesar
 haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musae,
 locupletis intestatae, petita in fiscum Aemilio Lepido, cuius
 e domo videbatur, et Patulei divitis equitis Romani heredi-
 5 tatem, quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit M.
 Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum
 compererat, nobilitatem utriusque pecunia iuvandam prae-
 fatus. neque hereditatem cuiusquam adiit nisi cum amicitia
 meruisset: ignotos et aliis infensos eoque principem nun-
 10 cupantes procul arcebat. ceterum ut honestam innocentium
 paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes, Vi-
 bidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum,
 Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu aut sponte ce-
 dere passus est.

49. Isdem temporibus deum aedes vetustate aut igni abo-
 litas coeptasque ab Augusto dedicavit, Libero Liberaeque et
 Cereri iuxta circum maximum, quam A. Postumius dictator
 voverat, eodemque in loco aedem Florae ab Lucio et Marco
 5 Publiciis aedilibus constitutam, et Iano templum, quod apud
 forum holitorium C. Duilius struxerat, qui primus rem Roma-
 nam prospere mari gessit triumphumque navalem de Poenis
 meruit. Spei aedes a Germanico sacratur: hanc A. Atilius
 voverat eodem bello.

50. Adolescebat interea lex maiestatis. et Appuleiam
 Varillam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermoni-
 bus divum Augustum ac Tiberium et matrem eius inlusisset
 Caesarique conexa adulterio teneretur, maiestatis delator
 5 arcessebat. de adulterio satis caveri lege Iulia visum: ma-
 iestatis crimen distingui Caesar postulavit damnarique, si
 qua de Augusto inreligiose dixisset: in se iacta nolle ad-
 cognitionem vocari. interrogatus a consule, quid de iis cen-
 seret quae de matre eius locuta secus argueretur, reticuit;
 10 dein proximo senatus die illius quoque nomine oravit, ne

cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent. *liberavitque Appuleiam lege maiestatis: adulterii graviolem poenam deprecatus, ut exemplo maiorum propinquis suis ultra ducentesimo lapidem removeretur suasit. adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est.* 15

51. De praetore in locum Vipstani Galli, quem mors abstulerat, subrogando certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romae erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod *lex* 5 iubebat. laetabatur Tiberius, cum inter filios eius et leges senatus disceptaret. *victa est sine dubio lex, sed neque statim et paucis suffragiis, quo modo etiam cum valerent leges vincebantur.*

52. Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria *stipendia meritis, mox desertor, vagos primum et latrociniiis suetos ad praedam et raptus congregare, dein more militiae per vexilla et turmas componere, postremo non inconditae* 5 *turbae sed Musulamiorum dux haberi. valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma Maurosque accolas in bellum traxit: dux et his, Mazippa. divisusque exercitus, ut Tacfarinas lectos viros et Romanum in modum armatos castris attineret, disciplinae et* 10 *imperii suesceret, Mazippa levi cum copia incendia et caedes et terrorem circumferret. compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem, cum Furius Camillus proconsule Africae legionem et quod sub signis sociorum in unum conductos ad hostem duxit, modicam manum, si mul-* 15 *titudinem Numidarum atque Maurorum spectares; sed nihil aequae cavebatur quam ne bellum metu eluderent: spe victoriae inducti sunt ut vincerentur. igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidae, multosque post annos* 20 *Furio nomini partum decus militiae. nam post illum recipiatorem urbis filiumque eius Camillum penes alias familias imperatoria laus fuerat; atque hic quem memoramus bellorum expertus habebatur. eo pronior Tiberius res gestas apud*

25 *senatum celebravit; et decrevere patres triumphalia insignia, quod Camillo ob modestiam vitae impune fuit.*

53. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso in Delmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii
5 *maris adversam navigationem perpessus. igitur paucos dies insumpsit reficiendae classi; simul sinus Actiaca victoria inclutos et sacratas ab Augusto manubias castraque Antonii cum recordatione maiorum suorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magna*
10 *que illic imago tristium laetorumque. hinc ventum Athenas, foederique sociae et vetustae urbis datum ut uno lictore uteretur. exceperere Graeci quaesitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque praeferentes, quo plus dignationis adultio haberet.*

54. Petita inde Euboea tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiae Perinthumque ac Byzantium, Thraecias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et
5 *fama celebratos noscendi; pariterque provincias internis certaminibus aut magistratum iniuriis fessas refovebat. atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem obvii aquilones depulere. igitur adito Ilio quaeque ibi varietate fortunae et nostri origine veneranda, relegit Asiam adpellit-*
10 *que Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis et ferme Mileto accitus sacerdos numerum modo consultantium et nomina audit; tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque literarum et carminum edit re-*
15 *sponsa versibus compositis super rebus quas quis mente concepit. et ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, maturum exitium cecinisse.*

55. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus ex-
5 *stinctos, sed conluviem illam nationum comitate nimia coluis-*

set: hos enim esse *Mithridatis* adversus *Sullam*, *Antonii* adversus *divum Augustum* socios. etiam vetera obiectabat, quae in *Macedones* inprospere, violenter in suos fecissent, offensus urbi propria quoque ira, quia *Theophilum* quendam *Areo* iudicio falsi damnatum precibus suis non concederent. exim¹⁰ navigatione celeri per *Cycladas* et compendia maris adsequitur *Germanicum* apud insulam *Rhodom*, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta possetque interitus inimici ad casum referri, miserit *triremis* quarum¹⁵ subsidio discrimini eximeretur. neque tamen mitigatus *Piso*, et vix diei moram perpessus linquit *Germanicum* praeventique. et postquam *Suriam* ac *legiones* attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres *centuriones*, severos *tribunos* demoveret locaque eorum clientibus²⁰ suis vel deterrimo cuique attribueret, *desidiam* in castris, *licentiam* in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque *corruptionis* provectus est, ut sermone vulgi parens *legionum* haberetur. nec *Plancia* se intra decora feminis tenebat, sed *exercitio equitum*, *decursibus* co-²⁵hortium interesse, in *Agrippinam*, in *Germanicum* contumelias iacere, quibusdam etiam honorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat. nota haec *Germanico*, sed praeverti ad *Armenios* instantior cura fuit.³⁰

56. Ambigua gens ea antiquitus hominum ingeniis et situ terrarum, quoniam nostris provinciis late praetenta penitus ad *Medos* porrigitur; maximisque imperiis interiecti et saepius discordes sunt, adversus *Romanos* odio et in *Parthum* invidia. regem illa tempestate non habebant, amoto⁵ *Vonone*: sed favor nationis inclinabat in *Zenonem*, *Polemonis* regis *Pontici* filium, quod is prima ab infantia instituta et cultum *Armeniorum* aemulatus, venatu epulis et quae alia barbari celebrant, *proceres* plebemque iuxta devinxerat. igitur *Germanicus* in urbe *Artaxata*, adprobantibus nobilibus,¹⁰ circumfusa multitudine, insigne regium capiti eius imposuit. ceteri venerantes regem *Artaxiam* consalutavere, quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. at *Cappadoeces* in for-

mam provinciae redacti Q. Veranium legatum accepere; et
 15 *quaedam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum
 imperium speraretur. Commagenis Q. Servaeus praeponitur,
 tum primum ad ius praetoris translatis.*

57. *Cunctaque socialia prospere composita non ideo
 laetum Germanicum habebant ob superbiam Pisonis, qui
 iussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam du-
 cere utrumque neglexerat. Cyrri demum apud hiberna de-
 5 *cumae legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus me-
 tum, Germanicus, ne minari crederetur; et erat, ut rettuli,
 clementior. sed amici accendendis offensionibus callidi in-
 tendere vera, adgerere falsa ipsumque et Plancinam et filios
 variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhi-
 10 *bitis sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio
 gignit, responsum a Pisone precibus contumacibus; disces-
 seruntque apertis odiis. post quae rarus in tribunali Caesaris
 Piso, et si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus.
 vox quoque eius audita est in convivio, cum apud regem
 15 *Nabataeorum coronae aureae magno pondere Caesari et
 Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur, principis Ro-
 mani, non Parthi regis filio eas epulas dari; abiecitque simul
 coronam et multa in luxum addidit, quae Germanico quam-
 quam acerba tolerabantur tamen.****

58. *Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati ve-
 nere. miserat amicitiam ac foedus memoraturos, et cupere
 renovari dextras, daturumque honori Germanici ut ripam
 Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Suria
 5 *haberetur neu proceres gentium propinquis nuntiis ad dis-
 cordias traheret. ad ea Germanicus de societate Romano-
 rum Parthorumque magnifice, de adventu regis et cultu sui
 cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopo-
 lim Ciliciae maritimam urbem amotus est. datum id non modo
 10 *precibus Artabani sed contumeliae Pisonis, cui gratissimus
 erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.***

59. *M. Silano L. Norbano consulibus Germanicus Aegy-
 ptum proficiscitur cognoscendae antiquitatis. sed cura provin-
 ciae praetendebatur, levavitque apertis horreis pretia fru-
 gum multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite ince-*

dere, pedibus *intectis* et pari cum Graecis amictu; P. Sci-⁵
 pionis aemulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam,
 quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tibe-
 rius cultu habituque eius lenibus verbis perstricto, acerrime
 increpuit quod contra instituta Augusti non sponte principis
 Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominatio-¹⁰
 nis arcana, vetitis nisi permissu ingredi senatoribus aut
 equitibus Romanis inlustribus, seposuit Aegyptum, ne fame
 urgueret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae
 ac maris quamvis levi praesidio adversum ingentes exerci-¹⁵
 tus insedisset.

60. Sed Germanicus nondum comperto profectionem
 eam incusari Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo.
 condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Ca-
 nopum, qua tempestate Menelaus Graeciam repetens diver-⁵
 sum ad mare terramque Libyam deiectus est. inde proximum
 amnis os dicatum Herculi, quem indigenae ortum apud se et
 antiquissimum perhibent eosque qui postea pari virtute fue-
 rint in cognomentum eius adscitos; mox visit veterum The-
 barum magna vestigia. et manebant structis molibus literae
 Aegyptiae, priorem opulentiam complexae; iussusque e se-¹⁰
 nioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, refere-
 bat habitasse quondam septingenta milia aetate militari, at-
 que eo cum exercitu regem Rhamsen Libya Aethiopia Me-
 disque et Persis et Bactriano ac Scythia potitum quasque ter-¹⁵
 ras Suri Armenique et contigui Cappadoces colunt, inde
 Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. legeban-
 tur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, nume-
 rus armorum equorumque et dona templis ebur atque odo-
 res, quasque copias frumenti et omnium utensilium quaeque
 natio penderet, haud minus magnifica quam nunc vi Partho-²⁰
 rum aut potentia Romana iubentur.

61. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit
 animum, quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies,
 ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens, disiectas-
 que inter et vix pervias arenas instar montium eductae py-
 ramides certamine et opibus regum, lacusque effossa humo, 5
 superfluentis Nili receptacula; atque alibi angustiae et pro-

funda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. exim-
ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani im-
perii, quod nunc rubrum ad mare patescit.

62. Dum ea aestas Germanico plures per provincias
transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit inliciens Ger-
manos ad discordias utque fracto iam Maroboduo usque in
exitium insisteretur. erat inter Gotones nobilis iuuenis no-
mine Catualda, profugus olim vi Marobodui et tunc dubiis
rebus eius ultionem ausus. is valida manu fines Marcomano-
rum ingreditur corruptisque primoribus ad societatem inrum-
pit regiam castellumque iuxta situm. veteres illic Sueborum
praedae et nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti,
10 quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postre-
mam oblivio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in
agrum transtulerat.

63. Maroboduo undique deserto non aliud subsidium
quam misericordia Caesaris fuit. transgressus Danuvium,
qua Noricam provinciam praefluit, scripsit Tiberio non ut
profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunae: nam
15 multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocan-
tibus Romanam amicitiam praetulisse. responsum a Cae-
sare tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret:
sin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide qua venis-
set. ceterum apud senatum disseruit non Philippum Athe-
10 niensibus, non Pyrrum aut Antiochum populo Romano per-
inde metuendos fuisse. extat oratio, qua magnitudinem viri,
violentiam subiectarum ei gentium et quam propinquus Ita-
liae hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. et Maro-
boduus quidem Ravennae habitus, si quando insolescerent
15 Suebi, quasi rediturus in regnum ostentabatur: sed non ex-
cessit Italia per duodeviginti annos consenuitque multum
imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. idem Ca-
tualdae casus neque aliud perfugium. pulsus haud multo
post Hermundurorum opibus et Vibilio duce, receptusque
20 Forum Iulium, Narbonensis Galliae coloniam, mittitur. barbari
utrumque comitati ne quietas provincias immixti turbarent,
Danuvium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato
rege Vannio gentis Quadorum.

64. Simul nuntiato regem Artaxian Armeniis a Germanico datum, decrevere patres ut Germanicus atque Drusus obvantes urbem introirent. structi et arcus circum latera templi Martis Ultoris cum effigie Caesarum, laetiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset. igitur Rhescuporim quoque, Thraeciae regem, astu adgreditur. omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat; quo defuncto Augustus partem Thraecum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. in ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incultum, ferox, adnexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox, avidum et societatis impatiens erat. sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data et resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem auctorem utriusque regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione principis inmittere latronum globos, excindere castella, causas bello.

65. Nihil aequae Tiberium anxium habebat quam ne composita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret regibus ne armis disceptarent; statimque a Cotye dimissa sunt quae paraverat auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat eundem in locum coiretur: posse de controversiis conloquio transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus, cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foederi convivium adicit, tractaque in multam noctem laetitia per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn et, postquam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem familiae deos et hospitalis mensas obtestantem catenis onerat. Thraeciaeque omni potitus scripsit ad Tiberium structas sibi insidias, praeventum insidiatorem; simul bellum adversus Basternas Scythasque praetendens novis peditum et equitum copiis sese firmabat. molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum innocentiae fidere; ceterum neque se neque senatum nisi cognita causa ius et iniuriam discreturos: proinde tradito Cotye veniret transferretque invidiam criminis.

66. Eas literas Latinius Pandusa pro praetore Moesiae

cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraeciam misit. Rhescuporis inter metum et iram cunctatus maluit patrati quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn iubet mortem-
 5 que sponte sumptam ementitur. nec tamen Caesar placitas semel artes mutavit, sed defuncto Pandusa, quem sibi infensum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arta cum rege amicitia eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit.

67. Flaccus in Thraeciam transgressus per ingentia promissa quamvis ambiguum et scelera sua reputantem perpulit ut praesidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunisque et centuriones monendo,
 5 suadendo, et quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. accusatus in senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thraecia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur;
 10 iisque nondum adultis Trebellienus Rufus praetura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemaei liberis tutorem in Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus atque illic fugam temptans an ficto crimine interficitur.

68. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, dein Albanos Heniochosque et consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. specie venandi omissis maritimis locis
 5 avia saltuum petiit, mox pernecitate equi ad amnem Pyrum contendit, cuius pontes accolae ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone praefecto equitum vincitur, mox Remmius evocatus, priori custodiae regis adpositus, quasi per iram gladio
 10 eum transigit. unde maior fides conscientia sceleris et metu iudicii mortem Vononi inlatam.

69. At Germanicus Aegypto remeans cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. hinc graves in Pisonem contumeliae, nec minus acerba quae ab illo in Caesarem intentabantur. dein Piso
 5 abire Suria statuit. mox adversa Germanici valetudine deten-

tus, ubi recreatum accepit vota^{que} pro incolumitate *solveban-*
tur, admotas *hostias*, sacrificalem apparatus, festam *Antio-*
chensium plebem per lictores proturbat. tum Seleuciam *di-*
greditur, *opperiens* aegritudinem, quae rursus Germanico
acciderat. saevam vim morbi augebat *persuasio* veneni a 10
Pisone accepti; et reperiebantur solo ac parietibus erutae
 humanorum corporum reliquiae, carmina et devotiones et
 nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, *semusti* cine-
 res ac tabe oblitii aliaque malefica, quis creditur *animas* numi-
 nibus infernis sacrari. simul missi a Pisone *incusabantur* ut 15
 valetudinis adversa rimantes.

70. Ea Germanico haud minus ira quam per metum ac-
 cepta. si *limen obsideretur*, si effundendus spiritus sub ocu-
 lis inimicorum foret, quid deinde miserrimae coniugi, quid
 infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare
 et urguere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non 5
usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud
interfectorem mansura. componit epistulas, quis amicitiam
 ei renuntiabat: *addunt plerique iussum* provincia decedere.
 nec Piso moratus ultra *navis solvit*, *moderabaturque* cursui,
 quo propius regrederetur, si mors Germanici *Suriam ape-* 10
ruisset.

71. Caesar paulisper ad spem erectus, dein fesso cor-
 pore, ubi *finis* aderat, adistentes amicos in hunc modum
 adloquitur: *si fato concederem*, iustus mihi dolor etiam ad-
 versus deos esset, *quod me* parentibus liberis patriae intra
 iuventam praematurō exitu raperent: nunc scelere Pisonis et 5
Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris re-
 linquo: referatis patri ac fratri, quibus *acerbitatibus* dilace-
 ratus, quibus insidiis circumventus *miserrimam* vitam pessi-
 ma morte *finierim*. si quos spes meae, si quos propinquus
 sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, inlacri- 10
 mabunt quondam *florentem* et tot bellorum *superstitem* mu-
 liebri fraude cecidisse. erit vobis locus querendi apud *senat-*
um, invocandi leges. *non hoc* praecipuum amicorum *manus*
 est, *prosequi defunctum ignavo* questu, sed quae *voluerit*
 meminisse, quae mandaverit *exsequi*. *flebunt* Germanicum 15
 etiam *ignoti*: vindicabitis vos, si me potius quam fortunam

meam forebatis. ostendite populo Romano divi Augusti neptem eandemque conjugem meam, numerate sex liberos. misericordia cum accusantibus erit, lingentibusque scelestamandata aut non credent homines aut non ignoscent. iurare amici, dextram morientis contingentes, spiritum antequam ultionem amissuros.

72. Tum ad uxorem versus per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, saevienti fortunae submitteret animum, neu regressa in urbem aemulatione potentiae validiores iritaret. haec palam et alia secreto, per quae ostendere credebatur metum eius Tiberio. neque multo post extinguitur, ingenti luctu provinciae et circumiacentium populorum. indoluere exterae nationes regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostis; visuque et auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summae fortunae retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.

73. Funus sine imaginibus et pompa per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit. et erant qui formam, aetatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, magni Alexandri fatis adaequarent. nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse, neque minus proeliatorem, etiam si temeritas afuerit praepeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiae, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset. corpus antequam cremaretur nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum constitit; nam ut quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspitione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

74. Consultatum inde inter legatos quique alii senatorum aderant, quisnam Suriae praeficeretur. et ceteris modicenis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quaesitum: dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit.

isque infamem *veneficiis* ea in provincia et Plancinae per-
 caram, nomine *Martinam*, in urbem misit, postulantibus *Vitel-*
lio ac *Veranio* ceterisque qui crimina et accusationem tam-
 quam *adversus* receptos iam reos instruebant.

75. At *Agrippina*, quamquam defessa luctu et corpore
aegro, omnium tamen quae ultionem morarentur intolerans,
 ascendit classem cum cineribus *Germanici* et *liberis*, mise-
 rantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, *pulcher-*
rīmo modo matrimonio inter venerantis gratantisque *aspici* 5
 solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, an-
 xia sui et infelici fecunditate fortunae totiens obnoxia. *Pi-*
sonem interim apud *Coum* insulam nuntius adsequitur exces-
 sisse *Germanicum*. quo intemperanter accepto caedit victi-
 mas, adit templa, neque ipse gaudium moderans et magis 10
 insolescente *Plancina*, quae luctum amissae sororis tum pri-
 mum laeto cultu mutavit.

76. Adfluebant centuriones monebantque prompta illi
 legionum *studia*: *repereret* provinciam non iure ablatam et
 vacuum. igitur quid agendum *consultanti* *M. Piso* filius pro-
 perandum in urbem censebat: nihil adhuc *inexpiabile* admis-
 sum, neque suspitiones inbecillas aut inania *famae* *pertime-*
scenda. discordiam erga *Germanicum* odio fortasse dignam,
 non *poena*; et ademptione provinciae satis factum inimicis.
 quod si *regrederetur*, obsistente *Sentio* civile bellum incipi;
 nec duraturos in *partibus* centuriones militesque, apud quos
 recens *imperatoris sui* *memoria* et penitus infixus in *Caesa-*
res amor praevaleret.

77. Contra *Domitius Celer*, ex intima eius amicitia, dis-
 seruit utendum eventu: *Pisonem*, non *Sentium* *Suriae* praepo-
 situm; huic *fascēs* et ius praetoris, huic *legiones* *datas*. si
 quid hostile *ingruat*, quem iustius arma oppositurum quam
 qui legati *auctoritatem* et propria *mandata* acceperit? *relin-*
quendum etiam *rumoribus* tempus quo senescant: plerumque
 innocentes recenti *invidiae* *inpares*. at si teneat *exercitum*,
 augeat vires, multa, quae *provideri* non possint, *fortuito* in
 melius *casura*. an *festinamus* cum *Germanici* *cineribus* ad-
 pellere, ut te *inauditum* et *indefensum* *planctus* *Agrippinae* 10
 ac vulgus *imperitum* primo *rumore* rapiant? est tibi *Augustae*

conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto; et perisse Germanicum nulli iactantius maerent quam qui maxime laetantur.

78. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur missisque ad Tiberium epistulis incusat Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide qua tenuerit repetivisse. simul Domitium inpositum *triremi vitare litorum* oram praeterque *insulas lato mari pergere in Suriam iubet.* concurrentes desertores per manipulos conponit, armat *lixas traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Suriam euntium intercipit,* regulis Cilicum ut se auxiliis iuvarent scribit, haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

79. Igitur oram Lyciae ac Pamphyliae praelegentes, obvius navibus quae Agrippinam vehebant, utrimque infensi arma primo expedire: dein mutua formidine non ultra iurgium processum est, Marsusque Vibius *nuntiavit Pisoni Romanam ad dicendam causam veniret.* ille eludens respondit adfuturum, ubi praetor, qui de veneficiis quaereret, reo atque accusatoribus diem prodixisset. interim Domitius Laodiciam urbem Suriae adpulsus, cum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato praevenitur. id Sentius Pisoni per literas aperit monetque ne castra corruptoribus, ne provinciam bello temptet. quosque Germanici memores aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens et rem publicam armis peti; ducitque validam manum et proelio paratam.

80. Nec Piso, quamquam coepta secus cadebant, omisit tutissima e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celendris, occupat; nam admixtis desertoribus et tirone nuper intercepto suisque et Plancinae servitiis auxilia Cilicum, quae reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Caesarisque se legatum testabatur provincia, quam is dedisset, arceri non a legionibus (earum quippe accitu venire), sed a Sentio privatum odium falsis criminibus tegente. consisterent in acie, non pugnaturis mi-

litibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum, 10
 si iure ageretur, potio^{rem}, si armis, non invalidum vidissent.
 tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo
 et derupto; nam cetera mari cinguntur. contra veterani or-
 dinibus ac subsidiis instructi: hinc militum, inde locorum
 asperitas, sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi 15
 agrestia aut ad subitum usum properata. ut venire in ma-
 nus, non ultra dubitatum, quam dum Romanae cohortes in
 aequum eniterentur: vertunt terga Cilices seque castello
 claudunt.

81. Interim Piso classem haud procul opperientem ad-
 pugnare frustra temptavit; regressusque et pro muris, modo
 semet adfluctando, modo singulos nomine ciens, praemiis vo-
 cans, seditionem coeptabat, adeoque commoverat, ut signifer
 legionis sextae signum ad eum transtulerit. tum Sentius 5
 occanere cornua tubasque et peti aggerem, erigi scalas ius-
 sit, ac promptissimum quemque succedere, alios tormentis
 hastas saxa et faces ingerere. tandem victa pertinacia Piso
 oravit ut traditis armis maneret in castello, dum Caesar, cui
 Suriam permitteret, consulitur. non receptae condiciones, 10
 nec aliud quam naves et tutum in urbem iter concessum est.

82. At Romae, postquam Germanici valetudo percrebruit
 cunctaque ut ex longinquo aucta in deterius adferebantur,
 dolor ira, et erumpebant questus. ideo nimirum in extremas
 terras relegatum, ideo Pisoni permissam provinciam; hoc
 egisse secretos Augustae cum Plancina sermones. vera pror- 5
 sus de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia
 filiorum ingenia, neque ob aliud interceptos, quam quia po-
 pulum Romanum aequo iure complecti reddita libertate agi-
 taverint. hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut
 ante edictum magistratum, ante senatus consultum sumpto 10
 iustitio desererentur fora, clauderentur domus. passim silen-
 tia et gemitus, nihil compositum in ostentationem; et quam-
 quam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis
 maerebant. forte negotiatores, vivente adhuc Germanico
 Suria egressi, laetiora de valetudine eius attulere. statim 15
 credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis le-
 viter audita in alios atque illi in plures cumulata gaudio trans-

ferunt. cursant per urbem, moliuntur templorum fores; iuvat credulitatem nox et promptior inter tenebras adfirmatio. nec obstiit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vane-
 20 scerent: et populus quasi rursus ereptum acrius doluit.

83. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: ut nomen eius Saliari carmine caneretur; sedes curules sacerdotum Augustalium locis superque eas querceae coronae statuerentur; ludos circenses
 5 eburna effigies praerent, neve quis flamen aut augur in locum Germanici nisi gentis Iuliae crearetur. arcus additi Romae et apud ripam Rheni et in monte Suriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum ac mortem ob rem publicam obisse; sepulchrum Antiochiae, ubi crematus, tribunal Epidaphnae,
 10 quo in loco vitam finierat. statuarum locorumve in quis colerentur haud facile quis numerum inierit. cum censeretur clipeus auro et magnitudine insignis inter auctores eloquentiae, adseveravit Tiberius solitum paremque ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna discerni, et satis in-
 15 lustre, si veteres inter scriptores haberetur. equester ordo cuneum Germanici appellavit qui iuniorum dicebatur, instituitque uti turmae idibus Iuliis imaginem eius sequerentur. pleraque manent: quaedam statim omissa sunt aut vetustas obliteravit.

84. Ceterum recenti adhuc maestitia soror Germanici Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. quod rarum laetumque etiam modicis penatibus tanto gaudio principem adfecit, ut non temperaverit quin iactaret apud patres,
 5 nulli ante Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam; nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. sed populo tali in tempore id quoque dolorem tulit, tanquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis urgueret.

85. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita cautumque, ne quaestum corpore faceret cui avus aut pater aut maritus eques Romanus fuisset. nam Vistilia praetoria familia genita licentiam stupri apud aediles
 5 vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum inpudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum et a Titidio Labeone Vistiliae marito, cur in uxore

delicti manifesta ultionem legis omisisset. atque illo praetendente sexaginta dies ad consultandum datos necdum praeterisse, satis visum de Vistilia statuere; eaque in insulam¹⁰ Seriphon abdita est. actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis factumque patrum consultum, ut quattuor milia libertini generis ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniis et, si ob gravitatem caeli interissent, vile damnum; ceteri¹⁵ cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.

86. Post quae rettulit Caesar capiendam virginem in locum Occiae, quae septem et quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris praesederat; egitque grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni, quod offerendo filias de officio in rem publicam certarent. praelata est Pollionis⁵ filia, non ob aliud quam quod mater eius in eodem coniugio manebat; nam Agrippa discidio domum imminuerat. et Caesar quamvis posthabitam deciens sestertii dote solatus est.

87. Saevitiam annonae incusante plebe statuit frumento pretium, quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. neque tamen ob ea parentis patriae delatum et antea vocabulum adsumsit, acerbeque increpuit eos, qui divinas occupationes ipsumque do-⁵minum dixerant. unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

88. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum Adgandestrii principis Chatterum lectas in senatu literas, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandae neci venenum mitteretur; responsumque esse non fraude neque occultis, sed palam et armatum populum Romanum hostes⁵ suos ulcisci. qua gloria aequabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrum regem vetuerant prodiderantque. ceterum Arminius abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo regnum adfectans libertatem popularium adversam habuit, petitusque armis cum varia fortuna certaret, dolo¹⁰ propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniae et qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessierit, proeliis ambiguus, bello non victus. septem et triginta annos vitae, duodecim

15 *potentiae* explevit, caniturque adhuc barbaras apud gentes, *Graecorum* annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur, Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus recentium incuriosi.

CORNELII TACITI
AB EXCESSU DIVI AUGUSTI
ANNALIUM
LIBER III.

BREVIARIUM. Cap. 1. *Agrippina cum urna ferali* magno planctu passim excipitur. 2. *Funerum sollemnia*. Primores urbis obvii. 3. *Tiberius, Augusta et Antonia* publico abstinent. 4. *Maeror publicus*. 5. *Tiberius, parcus visus* in honorando funere, 6. excusat se et populum erigit. 7. *Iustitium omissum*. *Drusus ad Illyricos exercitus abit*. 8. *Piso ad Drusum*, 9. inde Romam *alacri animo*. 10. Mox accusatur. *Princeps causam ad senatum remittit*. 11. *Patroni reo quaesiti*. 12. *Tiberii oratio ad patres*. 13. 14. *Accusatorum criminationem reus male diluit*. *In eum iudices haud proni, populum offensissimus*. 15. *Plancina causam suam dissociat*. *Pisonis mors*, 16. *dubium an iussu, et ad Tiberium codicilli*. 17. 18. *Piso filius absolvitur, Plancina Augustae precibus condonatur*. *Sententias in Pisonem princeps mitigat*. *Adulatio impudens*. 19. *Drusus ovat*. *Vipsania moritur*. 20. *Tacfarinas bellum in Africa renovat*. 21. *Id Apronii severitate opprimitur*. 22. *Lepida suppositi partus, adulterii, veneficii accusata*. 23. *Tiberio perplexe agente damnatur*. 24. *Silanus exilii veniam impetrat*. 25. *Lex Papia Poppaea*. *Delatores*. 26. *Excursus de legibus, quae initio paucae et simplices, paulatim primo, 27. dein in immensum auctae*. 28. *Earum correctio tentata*. 29. *Nero Germanici ad honores promotus Iuliam ducit, Drusi filiam*. 30. *Volusii et Sallustii mors et elogium, Aulae potentia infida*.

31. *Tiberius et Drusus coss. Irreverentia iuventutis notata. Viarum cura*. 32. *Tacfarinas turbat iterum. Lepidus Asiae pro-*